

Dinu FLĂMÂND

Bacovia, marele mister al poeziei românești

Bacovia este marele mister al poeziei românești. Un neibit, care a enervat deja generații succesive de liceeni, dar și pe numeroși critici sau confrăți, în diverse epoci. Dar e un detestat pentru care se fac și pasiuni nebănuite, de câteva decenii încoace, dacă e să luăm în seamă entuziasmele pe care el le provoacă periodic.

Câteva fraze de pedagogie aproximativă îl fixau de la bun început în linia tardivă a simbolismului european, făcând din el un reprezentant oarecare, de etapă, în paradigma curentelor literare din agitatul modernism. Iar ținutarea lui grăbită în insectarul didactic a îndepărtat mulți cititori potențiali de contactul cu poezia lui vie. S-a dus repede vestea că poezia lui Bacovia deprimă. Ideologiile sanitare succesive care s-au perindat în arcul Carpaților au avut probleme cu această poezie, ca și cum ar fi fost ea însăși contaminată de viruși, „atacată”, plină de eczeme. Pe comuniști, mai cu seamă, îi încurca foarte tare această creație nesănătoasă și indubitabil tristă, așa că l-au manipulat, l-au recuperat deformându-l și chiar au lăsat impresia că-l scuza, făcând din el o victimă proletară famelică. Cu sau fără toaletajul comuniștilor, Bacovia tot a rămas nefrecventabil pentru atâtea alte generații de analfabeți ai sensibilității, cărora școala nu prea știe să le trezească interesul pentru artă, mulțumindu-se să le impună doar programa școlară impersonală, această trambulină socială minimă. Figura emaciată a lui Bacovia cel real, sensibilitatea lui bolnavă, fobiile lui întreținute de capriciile meteorologice, masca de bolnav incurabil sub care deseori a fost prezentat, sau el însuși s-a înfățișat, au făcut din el și un caz. Literatura română nu are un adaptat care să-l întreacă pe Bacovia. Nu există alt scriitor care să-și fi devenit sieși un mai nefericit personaj decât acest George Vasiliu din Bacău. Dacă Eminescu se

confundă pe veci cu frumosul lui chip romantic și rămâne în poezia românească imaginea sublimă a visătorului -, un om complex cu suferințe nobile - putem fi siguri că Bacovia va ilustra, în continuare, cazul prin excelență al înfrântului, inadaptatul, față de care societatea continuă să se simtă vag vinovată; un maniac depresiv marginal, care socotește că a trăi este deja o violență teribilă asumată. Paranteză, totuși! Bacovia și Kafka erau niște pasionați ai exercițiilor de gimnastică. Ce să le mai reproșezi acestor doi sfrijiți, care își dădeau silința să rămână măcar elastici și să devieze cu suplete, deci cu inteligența mușchilor, asaltul frontal al societății?

Caracterele sublime nu trebuie să se justifice, ele sunt considerate un noroc pentru colectivitatea în care apar. Dar un nefericit, un deprimat are de dat explicații, el trebuie să se justifice în permanență. De ce rămâne stingher, când fiecare trebuie să facă un minim efort de socializare? Or poezia lui Bacovia nu explică nimic și nu justifică deloc această concavitate, groapa istorică din care își ridică vocea. Putem crede ce vrem, putem găsi propriile noastre explicații circumstanțiale. Ea, poezia lui Bacovia, se prezintă ajunsă deja în miezul dramei existențiale. E acolo de când lumea și nu mai are nevoie de introduceri sau de pregătirea terenului. Ea nu se explică pe sine, ea forează. Dar ne și somează, ne obligă să devenim gravi, să deschidem ochii, să abandonăm spectacolul grațios

al inconștienței. Uimitor este însă și faptul că această poezie nu pare a fi un examen sever, metodic și cu atât mai puțin moralizator, ea nu se încruntă și de multe ori nici nu este prea insistentă. Dar are ceva agasant, nu încearcă deloc să ne intre în voie, să ne cucerească. Poate să ne devină repede insuportabilă, iar atunci observăm că tot ea este grav demodată, în lexic, în tipurile de repetitivitate, în imaginile obsesive care se așează cu grabă pe locurile comune. Dar simțim că, cel puțin în cazul ei, nu trebuie să căutăm diversitate acolo unde există atâta intensitate. Iar apoi, cineva care caută bine și se folosește de proprii săi ochi ca să citească această poezie observă repede și infinitele strădanii, discrete, prin care același Bacovia „monoton” și „previzibil” își pregătește în secret efectele și poate să scoată din mânecă o surprinzătoare inventivitate. Există un Bacovia ascuns, un poet nebănuit, retras în propria lui poezie cu numeroase sertare secrete, trape și dificultăți, cu planuri multiple disimulate în tablourile aparent plate, cu sentimente amestecate și contrastante acolo unde ni se prezintă doar confesiunea ce nu pare să pună nici o problemă, din moment ce figura tutelară a poemului nu face decât să cerșească o anumită compasiune. Când treci dincolo de ceea ce este prea evident, ți se arată un Bacovia fals monoton, un autor care îți propune numeroase registre de lectură și care, ei da, poate rezerva nebănuite surprize. Doar că deseori efectele insolite, devierile neașteptate de

la expresia plată și de la continuările previzibile par a fi fost obținute indirect, undeva la limita stângăciei și la granița limbajului trivial, neglijenț. Oricum însă, deseori Bacovia se întrece pe sine. Sau, de fapt, nu este niciodată acolo unde l-ai aștepta.

Deci ți se cere să intri în rezonanță cu o tematică în general repetitivă și să observi finele devieri pe care le imprimă acest poet discret unor texte ce își protejează surprizele și deseori chiar le ascund. Iată, dacă e să începem cu un caz grav de deturnare ideologică, celebrissima *Serenada muncitorului* ne stă la dispoziție. În cazul când nu te întrebi de ce „serenadă” (și de ce nu madrigal sau „aubade”, din moment ce se face bizara referință la un gen liric sentimental!), atunci când e vorba de un portret generic și deloc romanțios, cel al pălmașului proletar, riști să treci deja pe alături. Titlul poeziei este deja primul moment al insolitării de tip bacovian, primul lui secret, iar dacă nu ieși în seamă această deviere indusă textului, aproape imperceptibilă, înseamnă că ai pierdut intrarea la Bacovia. Evident că asocierea cuvintelor serenadă și muncitor este hilară, sporită imediat de enormul vers inițial: „Eu sunt un monstru pentru voi!”. Și subliniată din nou de versul următor, în care acest monstru ce face? Ei bine, el „urzește” un zvon de vremuri noi, stă la războiul de țesut și împletește ecourile progresiste ale vremurilor noi! Dar urzeala este și un țesut perfid... Iar apoi urzeala de zvonuri revoluționare devine o gogomănie pentru care prin anii cincizeci ți s-ar fi arătat

lopata dobrogeană. Pe atunci se interpreta, hermeneuții noii orânduiri nu lăsa nimic să treacă de la ei, cum se va întâmpla ceva mai târziu, în alexandrinismul naționalist ceaușist. Noroc că Bacovia se amuzase ceva mai devreme! Toate trăsăturile îngroșate ale acestui portret evoluează apoi în regim de șarjă, așa cum vom vedea ceva mai departe în interiorul acestui studiu, când vom relua exemplul. Este un portret grotesc și exagerat naiv, dar și o caricatură tandră, în spatele căreia se ascunde sensibilitatea timidă și ușor jucăușă, ironică, a „portretistului” Bacovia. Fanfaronada lui de răzvrătit are aici ceva din gesturile patetice, și delicioase simpatice, ale proletarului Charlie Chaplin, alt răzvrătit neputincios împotriva mașinii lumii. Cititorul trebuie să prindă acest unghi piezis, altfel va avea impresia că „serenada” este doar o partitură pentru mandolină a încrunțatei Internaționale! Or, e vorba de o dedicație, de un „distinguo” ușor sentimental, compasional, în care un soi de poet-clown îmbracă bluza albastră a muncitorului și se răstește la un burghuez-paiată, încordându-și mușchii și amenințându-l că o să-i facă și o să-i dreagă dacă acela mai continuă să exploateze! E un teatru de umbre, cum sunt și alte poezii ale lui Bacovia, o execuție în efigie. Este o fanfaronadă ce tremură la prima adiere a unui vânt adevărat. Este doar o șoaptă care se visează răcnet! Bacovia este o adevărată „natură” poetică, o natură specială care deformează liniile de fugă ale realului. Poți să nu intri în empatie cu universul lui torturat sau cu tablourile sale naive, deseori de un contur ezitant, cu broderiile populare de pe pereți, cu cerbi și cascade, dar nu poți să ignori tensiunea și veghea permanentă ce se străduiesc să asalteze misterul de dincolo de aparențe.

Grafică bacoviană în fondurile arhivistice ieșene

Arhivele, care au drept preocupare păstrarea și studiul științific al documentelor provenite de la diferite personalități și instituții, ne dau, uneori, satisfacții nebănuite prin fondurile și colecțiile pe care le dețin, indiferent de epoca istorică din care provin sau de importanța lor culturală, istorică, economică, politică sau socială. O cercetare pe care am întreprins-o recent în Arhivele Naționale - filiala Iași a dus la descoperirea unor mărturii inedite despre cel care este considerat cel mai important poet simbolist din literatura română, Gheorghe Vasiliu-Bacovia.

Astfel, am avut privilegiul de a regăsi ineditul în *Colecția de stampe și fotografii*, acolo unde, pentru perioada 1886-1981, grafica, fotografiile după grafică, caricaturile, autoportretele și fotografiile membrilor familiilor Vasiliu (Zoe - mama, Virginia și Lena - surorile, Eugen - fratele, Aghata - soția, Gabriel - fiul sau Daniel - nepotul poetului) și Grigorescu (părinții Aghatei Vasiliu-Bacovia), sau fotografiile de la primele trei ediții ale Festivalurilor Literare „George Bacovia” ne-au indus o stare de perpetuă căutare.

De asemenea, în *Fondul familial George și Agatha Bacovia*, prin documentele inedite din perioada 1903-1988, sunt prezente atât mărturiile păstrate de la George Bacovia, cât și cele strânse și donate de către soția

sa, Aghata. De la Aghata Grigorescu Vasiliu-Bacovia au fost arhivate *documente personale* și *manuscrite* (caiete de la cursurile universitare, poezii, o „Autobiografie” și un text cu titlul „Poezia politică a lui G. Bacovia”).

Referitor la cel mai cunoscut poet simbolist român, o primă categorie, regăsită în dosarele arhivistice, o reprezintă *documentele personale*, precum acte de stare civilă și studii, acte/certificate de numire în diferite funcții și fișa bio-bibliografică, necesară înscrierii în Societatea Scriitorilor Români.

Nu lipsește nici partea de *correspondență*, în care remarcăm rândurile trimise de fratele său, Eugen Vasiliu, dar și scrisoarea primită, în ianuarie 1940, de la poetul și dramaturgul Radu Demetrescu (cel care a purtat pseudonimul literar Radu Gyr), prin care acesta îi transmite că nu poate semna un protest, deși „te apreciez și te prețuiesc, dar nu vreau să-l jignesc pe N. I. Herescu (director al Fundațiilor Culturale Regale Carol I în 1940 și președinte, între 1939 și 1944, al Societății Scriitorilor Români - s. n.)”.

Urmează categoria *manuscriselor* cu poezii editate (*Nocturnă* - 1920 sau *Sânge, plumb, toamnă* - 1921) și proză editată (*Existând* - 1916) sau inedită (*Cântec târziu, Dintr-un text comun* sau *Cântec postum* - nedatate). Tot în această categorie, spe-

cialității ieșene au introdus *grafica și caricaturile* din perioada 1946-1956. Ele sunt semnate de Traian Demetrescu, Florica C. Jebeleanu, și, surprinzător, chiar de George Bacovia.

Lăsând la o parte grafica care a fost preluată și anexată la finalul diferitor lucrări cu specific literar, sau de altă natură - remarcăm o nouă identitate bacoviană. Identitate caracterizată prin *ruperea* tiparelor aceluși „complex al Cenușăresei” și a „cenușului marginalizant”, finalitatea rezumându-se la simplitatea artei grafice, și, de ce nu, a caricaturilor purtând semnătura *Bacovia*.

Toate ne îndepărtează de „naturaletăa Cenușăresei din poveste” și ne apropie, și mai mult, de acel *poet al subconștientului*. Compozițiile plastice inedite, subsumate anilor 1946 (*Auto-Portret*) și 1950 (*Torna, retorna frate; Idilă; Când îți stă ceasul; Cearleston; Svonistul*), sunt jalonate de o cromatică diferită de cea a poeziei bacoviene. Pe lângă albul, cenușiu-gri sau negrul arhicunoscute, artistul reușește să pună în evidență și o parte din „culorile absolute ale curcubeului” (roșul, albastrul, galbenul și verdele). Așadar, prezența *pasiunii* și a *spiritului*, sugerarea *aurului alchimic* sau a *infinutului anotimpului de vară*, completează, în mod fericit, puținele realizări plastice care, astfel, ne descoperă un nou Bacovia.

• „Cearleston”, compoziție de G. Bacovia, 1950 (Serviciul Județean al Arhivelor Naționale - Filiala Iași, Colecția Stampe și Fond familial George și Agatha Bacovia, fila 3)

Poetul născut pe plaiurile băcăuane rămâne, în mod incontestabil, o personalitate complexă și completă, care, cu siguranță, mai are multe fațete ce așteaptă să fie descoperite.

Dimitrie-Ovidiu BOLDUR